

priopćenja

KRŠTAVALAČKE SEKTE U KASNOM ŽIDOVSTVU I U ISUSOVO VRIJEME

DR ADALBERT REBIĆ

Već je prije mene jedan predavač — dr Anton Benvin¹ — rekao da se naša Crkva bez sinagoge ne može zamisliti. Rekao je to s potpunim pravom i s potpunim opravdanjem. Doista je sinagoga u širem smislu riječi to jest kasno židovstvo onaj duhovni svijet u kojem je rastao i odgajao se Isus iz Nazareta i s njime njegovi učenici; onaj duhovni svijet u kojem se radala i razvijala prva kršćanska zajednica u Palestini i izvan Palestine. Kako je na primjer naš najveći i središnji sakrament proizašao iz židovskog »sakramenta« pashalne večere pokazao sam to u jednom članku o pashi kao praliku euharistije.² Tako bi se mogla pokazati sličnost i između ostalih kršćanskih ustanova i sakramenata s jedne strane i židovskih ustanova i »sakramenata« s druge strane. Uostalom to je i bila Isusova želja: »Nemojte misliti da sam došao ukinuti Zakon i Proroke! Ne dođoh da ih ukinem, već da ih ostvarim.« (Mt 5,17). Tako ima i naš sakrament krštenja u kasnom židovstvu, u Zakonu i u Prorocima, svoju pripravu.

Krštenje nije izum kršćana, nije ni izum Isusa Krista. Krštenje kao religiozni obred uronjavanja u vodu, češće tekućicu rjeđe stajaćicu, susrećemo, dakako s različitim značenjima, u mnogim religijama pa dapače već i u nekim naravnim religijama. Ti obredi najčešće imaju za cilj čovjekovo očišćenje. Krštavanje kao religiozni čin u Židova osobito je vezano za rijeku Jordan. Ona je Židovima već u starozavjetno doba vrijedila kao sveta rijeka. Poznata nam je svima epizoda s gubavim Naamanom, sirske časnike, koji na riječ Elišejevu tri puta uronjava u rijeku Jordan i čisti se u tili čas od gube (2 Kr 5,1—14). U novozavjetno vrijeme i neposredno prije njega postoji u Palestini stotinjak — neki čak računaju i na tisuće — raznih sekta koje se bave krštavanjem u rijeci Jordanu. J. Thomas je u svojem djelu *Le mouvement baptiste dans la Palestine*³

¹ A. BENVIN, *Praksa krštavanja u katoličkoj Crkvi kroz vjekove*,

² Usp. A. REBIĆ, *Pashalna večera — pralik euharistije*, u: *Bogoslovska smotra XLV (1975) 19—29*.

³ J. THOMAS, *Le mouvement baptiste dans la Palestine et Syrie*, Gembloux 1935.

izvršno analizirao te sekte u tom razdoblju i dokazao njihovu veoma veliku geografsku raširenost (Judeja, Samarija, Galileja, jordanska dolina).

Od mnogih kršćavatelja i kršćavateljskih sekti ovdje ćemo navesti samo neke. U novozavjetno vrijeme, osim kršćana, najpoznatiji kršćavatelj je Ivan Krstitelj koji je prema svjedočanstvu novozavjetnih spisa krstio i samog Isusa iz Nazareta (usp. Mt 3,13—16 i paralele). On je upravo djelovao u dolini rijeke Jordana. Propovijedao je proročkim duhom obraćenje koje ljudi bezuvjetno moraju poduzeti da bi se spasili od nadolazeće srdžbe i da bi dostojno ušli u kraljevstvo Božje, u novi svijet koji Bog želi po svome Sinu među ljudima ostvariti. K njemu je hrlilo mnoštvo ljudi iz cijele Palestine. Pogođeni njegovim govorima oni ispovijedahu svoje grijehe, a on ih je krstio u rijeci Jordanu (usp. Mt 3,6). U Ivanovu djelovanju nije važan toliko sam obred krštavanja, uronjavanja u jordanske vode. Takav su obred vršili i mnogi drugi prije njega, u njegovo vrijeme i poslije njega. Važno je značenje koje Ivan tom znakovitom činu daje. Kod njega krštavanje-uronjavanje u vodu povezano je s obraćanjem. Uronjavanje u vodu rijeke Jordana označuje i u isti mah potvrđuje obraćenje, označuje da dotični koji se daju uroniti u vodu želi prekinuti s dosadašnjim načinom življenja, s grešnim načinom življenja, te se želi preporoditi na novi život. U tom smislu ivanovsko krštavanje-uronjavanje predoznačuje i anticipira kršćansko krštenje. Uostalom iz novozavjetnih spisa je dovoljno jasno da je kršćansko krštenje produžetak ivanovskog krštavanja a ne nekih drugih krštavanja kao što su bila krštavanja židovskih prozelita ili esenskih redovnika.⁴ Ali, dakako, isto je tako jasno da između ivanovskog krštavanja i kršćanskog postoji velika razlika. To je uostalom i sam Ivan naglasio prema Markovu Evanđelju: »Ja sam vas krstio vodom, a on će vas krstiti Duhom Svetim!« (Mk 1,8). Kršćansko krštenje spada u red novog stvaranja, novog svijeta, koji je ostvaren uskrsnućem Isusa Krista. Spada u svijet Duha Svetoga, Slave Kristove, ostvarenja Kraljevstva Božjeg. Ono postaje među kršćanima vidljivi i učinkoviti znak (= sakrament) pripadanja uskrsnom Kristu i suživota s njime. Kršćansko krštenje izliva Duha Svetoga na kršćane. To ivanovsko krštavanje još nije moglo ostvariti, jer još nije Isus uskrsnuo, još nije izlio svoga Duha na svoje učenike i vjernike, još nije bilo ostvareno Kraljevstvo Božje među ljudima. Ali je ono bilo uzvišena priprava na sve to. Bilo je odlučni korak prema naprijed. Potvrđivalo je jednim vanjskim vidljivim znakom nutarnju promjenu u čovjeku, obraćanje. Pokazivalo je da nije dostatna samo vanjska pripadnost Božjem narodu. Stvaralo je novu zajednicu koja se okupljala oko Ivana Krstitelja, zajednicu onih koji su se pripremali na dolazak Mesije. Njih Ivan doista upućuje Mesiji koji je došao u liku Isusa Nazarećanina. Ali i poslije uskrsnuća Isusa Krista i dalje postoji ta zajednica. Spominje se u Dj 19,3: ona postoji na primjer u Efezu. Ta ivanovska zajednica koju je Ivan krštavanjem kao vanjskim znakom stvarao bila je odlučujuća u prijelaznom vremenu između Staroga i Novoga saveza.

Osim ivanovskog krštenja za kršćansku je zajednicu od stanovite važnosti i paralelno krštavanje među članovima esenske zajednice u Kumranu. Oni su uopće polagali veoma veliku važnost na pranja, ku-

4 J. DANIELOU, *Jean-Baptiste témoin de l'Agneau*, str. 76.

panja i poniranja u vodu naprosto. Te čine povezivali su s obraćenjem (hebr. tešubah). Vjerovali su da ih ta pranja i uronjavanja u vodu čiste prvenstveno od ritualne obredne nečistoće a onda u širem smislu od svake nečistoće poglavito od nečistoće grijeha. Članovi kumranske zajednice vršili su takva obredna pranja i uronjavanja u vodu svakodnevno. Međutim za nas je od posebne važnosti ono jednokratno uronjavanje u vodu, krštenje, po kojemu je kandidat postao član kumranske zajednice. Ovo prvo poniranje u vodu vršilo se na veoma svečani način i na nj se kandidat morao spremati razmatranjem riječi Božje, postom i molitvom (o tome Pravilnik kumranske zajednice). Pranja su bila povezivana s pokorom, pokoravanjem volji Božjoj, postom i molitvom. Upravo po tome ona imaju stanovitu vezu s kršćanskim uronjavanjem u vodu kao otajstvenim znakom pripadnosti Kristu i novome svijetu. Članovi kumranske zajednice kao i članovi esenske zajednice uopće imali su duboku svijest o Bogu, živjeli su svoju vjeru istinski i duboko, egzistencijalno. Bili su jako eshatološki usmjereni.

U novozavjetno vrijeme među Židovima je bilo poznato i *prozelitsko krštenje*. Onaj naime koji je iz poganstva prešao na židovsku vjeru i postao članom židovske sinagoge, učinio je to jednim vanjskim vidljivim znakom to jest obrezanjem koje je bilo popraćeno *krštenjem* (u hebrejskom jeziku *tabal* a u grčkom *baptō*) i prinošenjem žrtve. Najstarije pismene podatke o prozelitskom krštenju imamo iz druge polovine 1. stoljeća kršćanske ere. Ono je svakako starije ali je svoje teološko značenje dobivalo najviše baš u prvom stoljeću prije Krista i poslije Krista. Teološko značenje prozelitskog krštenja ovisno je dakako o teološkom značenju obrezanja, jer je s obrezanjem bilo vremenski povezano — bilo je jednokratno. Prema kasnožidovskim podacima obrezani postaju preporođeni, nanovorodeni. Prema Jebamot II, netko tko je postao prozelit postao je poput novorođenčeta, a u nekom drugom rabinskom spisu piše da je onaj koji se odijelio od neobrezanja sličan onomu koji je ustao iz groba. Dakle onaj koji je prišao židovstvu, ušao u židovsku crkvenu zajednicu, on je preporođen, nanovorodeni. Tu susrećemo dodirne točke s rano-kršćanskim poimanjem krštenja. Važno je primijetiti kako su Židovi obrezanje i popratno krštenje smatrali prijelazom u novi život. Prozelitsko krštenje bilo je kao i ivanovsko (?) jednokratno, ali za razliku od ivanovskog nije bilo toliko eshatološki usmjereno i nije od pojedinaca tražilo nutarnju promjenu toliko koliko je to tražilo ivanovsko krštenje. Za prozelite bilo je važno da jednostavno prihvate Zakon u cjelini.

Budući da nam je prostor i vrijeme skućeno, u nastavku nabrojiti ću još samo glavnije i važnije krštavalačke skupine ljudi koji su djelovali u novozavjetno vrijeme uz rijeku Jordan.

Nazaroi odnosno *nazareni*. To nisu kršćani kao što bi netko očekivao. Oni su djelovali u 1. stoljeću prije i poslije Krista i to u jordanskoj dolini. Bili su veoma strogi, konzervativni, u načinu ishrane vegetarijanci. Oni su prakticirali krštavanje u rijeci Jordanu.

Hemerobaptistoi odnosno *krštavatelji*. Kao što im samo ime govori oni su krštavanje prakticirali svaki dan. Njih spominje Hegesip.

Malpoteanci (na hebrejskom odnosno aramejskom znači *krštavatelji*). Spominje ih Efrem, Hegesip i Constitutio apostolica. Bili su veoma strogi. Vjerovali su da ih krštenje sprema za novi život.

Banos. Živio je u 1. stoljeću kršćanske ere. Bio je vjerojatno nasljednik Ivana Krstitelja. Tako mnogi misle. Spominje ga u svojim djelima Josip Flavije. On je bio njegov učenik. Banos se danju i noću prao u hladnim vodama rijeke Jordana vjerujući da će tako podržati svetost u sebi.

Tu bi trebalo spomenuti i gnostičke krštavalačke sekte od kojih je najviše spomena vrijedna mandejska skupina ili *mandejci*. Neki ih poistovjećuju s nazaroi. Oni su djelovali u istočnoj dolini rijeke Jordan. Vjerojatno su došli u kontakt s pravim kršćanima koji su za vrijeme opsjedanja grada Jeruzalema (70. godina kršć. ere) pobjegli u grad Pelu i s članovima kumranske zajednice koje su Rimljani protjerali. Ostaci tih mandejaca žive još danas na rijekama Eufratu i Tigrisu (u mjestu Šat el Arab) i u Iraku. Mandejci su prakticirali krštenje u tekućoj vodi. I svaka tekućica koja je bila posvećena, za njih je bila simbol voda rijeke Jordana. Zato se u njihovim spisima govori o Jordanima (u množini). Krštavali bi tako da bi tri puta glavu ponirнули u vodu, obično pod vodstvom nekog svećenika. Poslije sakramentalnog uronjavanja u vodu slijedi polaganje ruku i stisak rukom što znači obvezu na *košbu* to jest istinu pred Bogom, bratsku ljubav i pouzdanost. Mandejci su se isticali u pobožnosti. Milostinju su morali obvezatno dijeliti. Askezu nisu cijenili. Ženiti se odnosno udavati bila je dužnost svakog mandejca.

Odnos prvokršćanskog krštenja prema kasnožidovskim krštavalačkim praksama. Iz iznesenog možemo zaključiti da je nekoliko glavnih motiva krštavalačkih praksi kasnog židovstva odraženo i u prvokršćanskom krštenju. Spomenimo samo neke: voda i Duh (1 QS IV, 18—23 i Iv 3, 5; obraćenje, krštenje, oproštenje grijeha (1 QS IV, 18—23; Jub 1, 22—25 i Dj 2, 38; krštenje, očišćenje od grijeha (Dj 22, 16); očišćenje, posvećenje, opravdanje, Duh (passim u kumranskim tekstovima i u 1 Kor 6, 11); pranje, sud, vatra (1 QS IV i Hebr 10, 22 sl.) Prvokršćansko krštenje »s obje noge« čvrsto stoji na židovskom vjerskom tlu. To se sasvim jasno vidi iz prihvaćanja i interpretiranja teoloških sadržaja vezanih uz obrezanje i krštavanje (odn. uronjavanje u vodu) kako se to prakticiralo u kasnom židovstvu prema Pavlu, Ivanu i piscu poslanice Hebrejima.

LITERATURA:

J. GNILKA, *Die essenischen Tauchbäder und die Johannestaufe*, u: RevQum 3 (1961) 185—207; H. BRAUN, *Die Täufertaufe und die qumranischen Waschungen*, u: Theologia Viatorum 9 (1963) 1—4; J. DANIELOU, *Jean-Baptiste témoin de l'Agneau*, Paris 1964; L. HARTMANN, *Taufe, Geist und Sohnschaft*, u: A. FÜCHS, *Jesus in der Verkündigung der Kirche*, Linz 1976, str. 89—102; BO REICKE, *Die jüdischen Baptisten und Johannes der Täufer*, u: A. FÜCHS, nav. dj, str. 76—88; J. THOMAS, *Le mouvement baptiste en Palestine et Syrie*, 150 av. J.—C. — 1300 ap. J.—C., Gembloux 1935. C. H. KRAELING, *John the Baptist*, New York 1951; A. REBIĆ, *Das Auftreten und die Predigt Johannes des Täufers* (exc. diss.), Rom 1969.